

Nunap Isuata eqqaanit eqqaamasat

- 2010-mi Kalaallit Nunaata Kujataani apersuinermit pissarsiat

Einar Lund Jensen, Anthon Møller, Magdalene Møller, Paarnannguaq Olsen.

Kalaallisuunngortitsisoq: Anthon Møller.

Nunap Isuata eqqaa piffissami 1900-1950

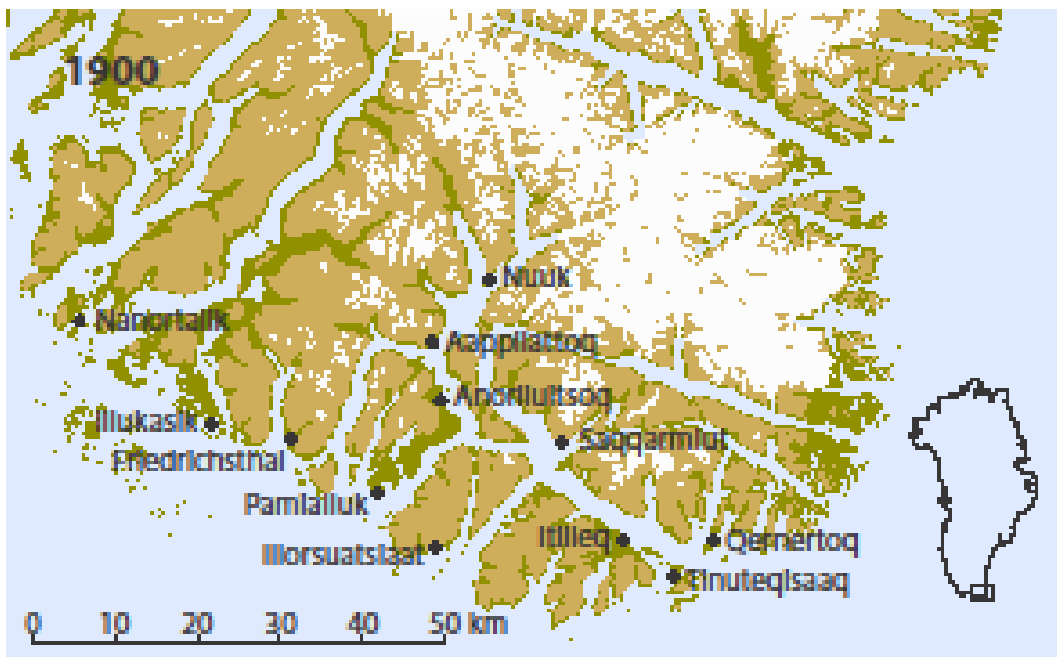
Kalaallit Nunaata kujaterpiaani Nunap Isuata eqqaaniipput nunaqarfiit marluk, Narsarmijit aamma Aappilattoq, tamarmik Nunap Isuata eqqaata avannamut kitaatungaani inissisimallutik. Tamaani inuit 200 sinnilaarlugit amerlassusillit najugaqarput, nunaqarfinniillu taakkunanit inuit piniarnermik inuussutissarsiuteqanngitsut qaqutiguinnaq Nunap Isuata eqqarpiaanukartarput imaluunniit Kalaallit Nunaata kangiaata sineriaatigut avannamut ingerlaqqittarlutik. Nunap ilaa tamanna ullumikkut inukitsuusoq ukioq 1900-mi taamanikkut pissutsit atukkallu malillugit noqangaffiullunilu inuttungaatsiartumi inunnit 600 missaanik amerlassusilinnit najugaqarfigineqarpoq nunaqarfinnut aqqanilinnut agguataarsimasunik. Piffissami tamatumani tamaani innuttaasut taamanikkut Qaqortup niuertoqarfiata innuttaasa sisamararterutigaa kalaallillu kitaani innuttaasunut sanilliullugit 5 % missaaniillutik.

Nunap Isuata eqqaani najugallit tassaapput 1800-kkut ingerlaneranni Kalaallit Nunaata kangiani kujataanit nuunnerit imaluunnit taakku kinguaavi, nunallu immikkoortua tamanna 1900-kkut ilarujussuani piniartoqarfiunerulluni. Ukiut 1900-t aallartinneranni kalaallit piniartukkormiuinut inuussutissarsiuteqarnikkut atukkat allannguuteqarput, aallaqqaammut tamanna misinnarneruvoq Kalaallit Nunaata kujataani innuttaasunut.

Apersuilluni misissuineq august 2010-mi ingerlanneqartoq allaaserisamullu matumunnga tunngaviliisoq pivoq makkuninnga peqataaffigineqarluni Paarnannguaq Olsen aamma Anthon Møller uanngaanneersut: Afdeling for Eskimologi og Arktiske Studier, Københavns Universitet, Magdalene Møller uanngaanneersaq: Institut for Kultur og Samfund, Ilisimatusarfik, aammalu Einar Lund Jensen uanngaanneersaq: Nationalmuseet i Danmark. Nanortalimmi, Narsar-mijiini Aappilattumilu sulinermi katersugaasivimmi pisortaqa Kristine Raahauge, Nanortalup Katersugaavia, peqataavoq.

Apersuinermit immiussat, imaqarniliat, kiisalu apersorneqartut assingi Nunatta Katersugaasivia Allagaateqarfianullu tunniunneqarput, kiisalu Kalaallit Nunaata Kujataani katersugaasivinnut pingasuusunut, taaneqartut apersuilluni misissuinerup ingerlanneqarnerani suleqataasimapput, tassaasut Nanortalimmi, Qaqortumi Narsamilu katersugaasiviit.

Puisit amerlassusaat nakkariaateqarpoq, paarlattuanilli tunisassiassanik aalisarneq eqqunneqarpoq, taamaasilluni innuttaasunut ammaanekarpoq aalisakkanik tunisisinnaaneq, suliarereernerisa kingorna nunanut allanut tuniniarneqartartunik. Aalisakkerivik siulleq Alluitsup Paata eqqaani Qarsorsani sananeqarpoq, ingammillu 1917 aallarnerfigalugu kalaallit nunaanni imartaani anner-toorujussuarnik saarulleqalernerata kingorna, sumi tamani aalisakkeriviit sanaartorneqarput.

Ukiup 1900-p missaani Nunap Isuata eqqaa aqqanilinnik najorneqartunik nunaqarfeqarsimavoq. Pamialluk Itillerlu niuertoruseqarfiusimapput, ima paasillugu, piniartut tamaaniittut puisit amiinik orsuinillu tuniniaasinnaallutik, aamma niuertarfeqarsimavoq, taakkunangga europamiut nioqutissiaannik pisisinnaallutik. Niuerneq niuertorutsimit aqunneqarsimavoq. 1908-mi Itilleq niuertoruseqarfittut atorunnaarsinne-qarpoq niuertoruseqarfillu nutaaq Sammisumi pilersinneqarluni, taanna Saqqarmiut Itillillu akornaniippoq. Itillimili innuttaasut nunaqarfimminiiginnarput 1944 tikillugu. 1922-mi Pamialluk niuertoruseqarfittut atorunnaarsinneqarpoq Aappilattumullu nuutinneqarluni. Aappilattumi Sammisumilu aalisakkeriviliortoqarpoq innuttaasullu periarfissinneqarlutik saarullinnik qaleralinnillu tunisisinnaangorlutik, Aappilattumi tamanna pivoq 1922-mi Sammisumilu 1925-mi. Friedrichsthal tassaavoq Narsarmijit, qatanngutigiiit noorliit taamani ajoqersuiartortitaqarfiata atia atorlugu. (Nunap Assinga: Nationalmuseet aamma Marie Lenander Petersen.)

Ukiut 1900-t affaani siullermi nunaqarfiit amerlanersaat inuerutitinneqarput. Ukiuni ataani taagorneqartuni innuttaasunut tunngasut nunaqarfiillu inuerusarnerinut attuumassutillit inunnik kisitsisarnernit pisuupput, tamakku oqartussat ukiumoortumik nalunaarusiornerannit Københavimullu qitiusumik allaffeqarfimmut nassiuttarsimasaannit pipput.

Saqqarmiut 1911-mi inuerutitinneqarpoq, Illorsuatsiaq 1915-mi, Tinuteqisaaq 1915-mi Qernertoq- lu 1923-mi. Nigertuut innuttaqarpoq piffissami 1928-1938, tamatuma kingorna 1939-mi inuerutitinneqarluni.

Itilleq 1944-mi inuerutitinneqarpoq.

Sammisoq, innuttaqarpoq 1909, tamatuma kingorna 1944-mi inuerutiteqqinneqarluni.

Illukasik 1945-mi inuerutitinneqarpoq. Kingusinnerusukkut ukiuni arlalialunni savaateqarfiuvoq.

Anorliutsoq innuttaqanngilaq 1925-1936, 1937-mit najorneqaqqilerpoq, 1948-mili inuerutitinneqarluni.

Nuuk 1951-mi inuerutitinneqarpoq.

Tamanna aamma atuutilerpoq Kalaallit Nunaata kujaterpiaani, kingusinnerusukkullu nalinginnaa-nerulerpoq Nunap Isuata eqqaani piniartut ukiup ilaani qaannamit qaleralinnik saarullinnillu aalisartalernerat, pisatillu aalisakkerivinnut qanittuniittunut Nanortalimmi, Aappilattuni Sammi-sumilu inissisimasunut tuniniartarlugit.

Inuussutissarsiutitigut atugarilikkat nutaat tamakku Nunaq Isuata eqqaanut siuariarnermik kingune-qanngillat, naamerluinnaq. 1900-mi ukiut qulikkuutaat siullerni innuttaasut amerlassusaat annikitsumik qaffariartuaarpoq, 1923-milu innuttaasut amerlassusaat 700 sinnerlugit annertussuseqalerluni. Ukiut qulikkuutaani tulliuuttuni innuttaasut amerlassusaat 700 missaaniiginnavippoq, kisianni tamatumama kingorna amerlassuseq 600-nut 1940-mi appariarpoq. Appariarneq tamanna ilaatigut piffissami tamatumani toqusarnerup annertusineranik peqquteqarpoq, kisianni aamma piffissami tassani allanut nutsernermik pisoqarpoq.

1920-kkut qeqqanit ukiullu 20-t tulliuuttut missaanni innuttaasut nunaqarfinni taakkuusuni arfinilinni arfineq marlunniluunniit najugaqarput, kisiannili 1940-kkut qeqqaniit nunaqarfiit amerlassusaat innuttaasullu amerlassusaat annertoqisumik allannguuteqarput, aallaqqaammut kujasinnerpaat Itilleq Sammisorlu inuerutitinneqarput, kingusinnerusukkut Anorliuitsoq Illukasillu. 1951-mi nunaqarfimmi Nuummi najugallit nuupput, tamatumalu kingorna Nunap Isuata eqqaani nunaqarfigineqalersut marluinnangorlutik. Tamatumunnga atatillugu innuttaasut amerlassusaat sakkortuumik nakkariaateqarpoq, ukiut qulikkuuttaat ataatsit ingerlaneranni 600-niit inunnut 400-nut appariarluni.

2010-mi Kalaallit Nunaata Kujataani apersuinikkut misissuineq

Najoqqutarisassat pigineqartut takutippaat, innuttaasut ukiut 1900-t affaani siullermi nutseqattartarsimasut. Arlalitsigut inuit nunap ilaata iluani nunaqarfimmiit allanut nuuttarsimapput. Kisianni aamma uppersarnerqarsinnaavoq, annertunerusumik aqqissuussamillu innuttaasut ilaannik nutsertitsisimaneq nunap ilaata avataanut, nunaqarfinnut allanut Qaqortup niuertoqarfiata ilaata avannarpasinneranut. Tamanna assersuutigalugu pivoq nunaqarfiup Nuup 1951-mi inuerullugu matuneranut atatillugu.

Taamanikkut Nunap Isuata eqqaani innuttaasut atugarisaat pillugit aammalu nutsernerpassuarnut pissutsinut tunuliaqutit misissorniaraanni, taava assersuutigalugu qallunaat nunaanni toqqorsivinni pigineqarput allattugaatit danskit politikkiannik takussutissiisut suullu pissutsit tamatumunnga tunuliaqutaasimasut. Aammattaaq nassaassaqarpoq allattukkanik kalaallit politikeriisa, ingammik Kalaallit Nunaata Kujataani landsrådip nalinginnaasumik ineriartorneq pillugu isumaa aammalu pingaartumik nutsertitsinernut atatillugu.

Paarlattuanilli allattukkanik annertunerusumik takussutissaqangilaq innuttaasut taamani inuuneq pillugu namminneq isumaannik paasissutissiisinnaasunik, soq nuuttarsimanersut aammalu nuunneq qanoq misigineqartarsimanersoq allamilu nunami inuulerneq pillugu.

Taamaattumik 2010-ip aasaanerani paasissutissanik katersiniarluni Kalaallit Nunaata Kujataani apersuineq ingerlanneqarpoq, 1900-kkut affaani siullermi Nunap Isuata innuttaasa oqaluttuarisaanerat pillugu paasissutissiisinnaasunik.

Nunap Isuata eqqaaniinnermut atatillugu aamma nunaqarfiit inuerunnikut ilaat, tassaasut Nuuk, Sammisooq, Itilleq aamma Anorliuitsoq orninneqarput, tassami apersueqataasunut aamma pingaaruteqarmat takussallugu qanga innuttaasut inuugallaramik avatangiisaat atugaallu.

Apersuilluni misissuinermi suleqataasut nunaqarfiusimasumi Nuummi. Saamiatungaanit takuneqarsinnaapput Anthon Møller, Einar Lund Jensen, Magdalene Møller, Kristine Raahauge aamma Paarnanguaq Olsen. Assiliisoq: Paarnanguaq Olsen.

Apersorneqartut amerlanersaasa nammineerlutik nunaqarfimminniit nuussimanertik misigisimavaat imaluunniit alla aqputigalugu nutsernerit pillugit immikkut ilisimasaqalersimallutik. Aammattaaq sumiiffinnut nutserfigineqartuni najugaqalersimasut apersorneqarput, taamaasillutik oqaluttuarsinnaangorsimasunik nujagaqareersut nutsertullu naapinnerat pillugu.

Paasissutissat katersorneqartut immikkoortunut pingaarnernut pingasunut agguarneqarput, tulliullugu sammineqartussat. Paasissutissat siulliit tassaapput qanga inuusimaneq pillugu oqaluttuartut aammalu taamani inuuneq pillugu isummersuutit assigiinngitsut. Tulliullugu sammineqarpoq nutserneq pillugu, qanoq pisimanagerat, aammalu inuit qanoq nutsertitsineq tamanna misigisimanageraat. Naggasiullugu sammineqarpoq nuuffigisami atukkat assigiinngitsut aammalu nuuttut najugaqareersullu akornanni pissutsit pillugit.

Allaaserisami matumani 2010-ip aasaanerani paasissutissat katersorneqarsimasut ataatsimoortillugit allataapput, taamaasillunilu sapinngisaq naapertorlugu takutinneqarniarluni Nunap Isuata eqqaani najugaqarfiit inuerusaanerup ilaa, apersorneqartut misigisimasaat malillugu ullumikkullu eqqaamasaat tunngavigalugu.

Oqaluttuarnerit tamakkua kisiisa atussallugit naammangillat, tassami aamma sunniuteqarsimasut aamma ilanngunneqartariaqarmata. Kisianni tamanna kingusinnerusukku piumaarpoq, tassami apersuilluni misissuinermit pissarsiat Nunap Isuata eqqaanit nutsernerit inuerusaanerlu pillugit ataatsimoortillugit allaaserisanut ilanngunneqassammata, matumani ilanngunneqassaaq aamma kalaallit politikeriisa, minnerunngitsumik Kalaallit Nunaata kujataani Landsrådp, aamma matumunnga tunngatillugu danskit oqartussat isumaat politikki allu aamma ilanngunneqarumaarlutik. Tamanna pitinnagu matuma allaaserisap oqariartuutigaa innuttaasut imaluunniit eqqornerusumik innuuttaasut ilaasa pisimasut pillugit oqaluttuaat.

Piniarneq, aalisarneq ilaqutariinnerlu

Apersorneqartut amerlanersaat tassaapput 1940-kkunni meeraasimasut inuusuttuusimasullu aammalu angerlarsimaffinni peroriartorsimasut ataataasoq piniartuq arnaallu pisanik suliaqartartuq. Piniagassat pingaarnertit tassaasimapput puisit, nannut timmissallu. Ilaqutariit tamakku qangalili ileqqusoq malillugu ukiup kaaviaarnera malittaralugu inuusaaseqarsimapput, tassaasoq pinngortitap pisuussutaanik isumalluuteqarneq taakkulu malittaralugit nuuttarneq.

Ukiukku nunaqarfimminni najugaqartarput nammineq sanaaminni illuni issunik ujaqqanillu qammalinni. Paasissutissiisartut arlaqaqisut oqaluttuarput, ukiuunera artornarnerpaasartuq, issittarnera pisuunngikkaluartuq, kisiannili naammattunik pisassaqarniarneq ajornartorsiutaasarmat. Upernaap

naalernerani inuit qeqertanut Nuna Isuata eqqaaniittunut Kitsissunukaasarpur, tamaani natsersuit pingaarnerutillugit piniartarpaat, neqaat nikkularalugit ukiumi peqqumaatissat.

Narsarmijiini paasissutissiisartut ilaat oqaluttuarpoq: *”Kitsissunukaasut qeqertanut assigiinngitsunut agguataartarput. Ilaqutariit arlalippassuit ukiut tamaasa ornittakkaminni najugaqartarput. Sikorsuit apeqqutaatillugit Kitsissunukaasarpur maajip qaammataata qeqqani naalerneraniluunniit, tasamaniittarlutillu sapaatit akunneri pingasuni sivilunerusumiluunniit”*. Aasap naalernerani ukialerneranilu ilaatigut aalisariarlutik, nuniagiarlutik ukiussamullu sakkortusinnaasartumut qissaminnik katersiartorlutik nunap immikkoortortaata ilaanut aallakaasarpur. Ukiakkut nunaqarfimminnut utertarput, piniartullu puisinik piniarneq aalisarnerlu nangeqqittarlugu.

Nummi Aappilattup kangiani kangerluup Ilua-ta ilaani illukut. Nunaqarfik inuerutitineqarpoq 1951-mi. Assiliisoq: Einar Lund Jensen.

Apersorneqartut meeraanermi inuusuttuunerminniluunniit piniartuunermi aalisartuunermut ikaarsarneq misigaat, kisiannili piniartuuneq suli aalisartuunermi pingaartinneqarnerulluni. Ataa-taasut piniartuunertik salliutillugu inuussutissarsiutigaat, kisiannili aamma aalisakkanik tunisisalerpur, aallaqqaammut qaannaminnit pisaminnik. Piffissap ingerlanerani aalisarneq annertusiartorpoq,

inuit ilaallu umiaasanik qisunnik sanaanik pisisalerput namminerluunniit sanasalerlutik, inuusuttu-
nullu amerlasuunut aalisarneq pingaarnertut inuussutissarsiutaalerpoq.

Paasissutissiisartut arlaqarnerusut qajartorneq ilinniannngitsuippaat imaluunnit sivikitsuinnarmik
qajartortuullutik, kingorna umiaasamik atuisunngorlutik. Apersorneqartut ilaata oqaluttuaraa, arna-
mi navianarpallaaqimmat qajartoqqusimanngikkaaniluunniit, tassami kissaatiginnginnamiuk, qajar-
toraluaruni ajunaarsinnaanera. Qaannamit piniarneq ajunaarnernik amerlasuunik kinguneqartarsi-
mavoq, umiaasamillu atuilernerup inuussutissarsiuteqarneq isumannaannerulersippaa ilaquutaasunut
toqqissisimanarnerulernermik kinguneqartumik.

Apersorneqartut amerlasuut 1951-mi nunap immikkoortuani mæslingimik nappaalaneq eqqaavaat.
Amerlasuut nappaammik toqussuteqarput, ingammik utoqqaat meeqqallu, kisianni aamma aper-
sorneqartunit sisamanit ikinnerunngitsut nappaalernerup nalaani anaanaminnik annaasaqarsimapput.
Ataataasulli nuliaqqissimapput, taamaasillutik pisanik passussisinnaasunik ikiorteqalerlutik
aammalumi meeqqanik perorsaaqataasinnaasunik.

Atuarfik atuarnerlu

Amerlanerit oqaatigaat, pitsaavallaannngitsumik atuartitaasimallutik. Atuarfimmi meeqqat ABD
atorlugu atuarneq ilinniarpaat, aammalu allannermik ilinniartutik. Faginit allanit taaneqarsinnaapput
upperisarsiorneq, uumasulerineq, kisitsineq aammalu ilaasa nunalerineq ilinniarsimallugu, kisiannili
qallunaatut ilinniarneq atugaasimanngilaq. Atuarnerup annertunersaani Biibilimik atuarneq alan-
ngaarnerlu atugaanerusimapput, atuarnermilu atortoqangaarsimanngillat. Ilinniartitsisut amerlaqisut
tiguinnagaapput, tassaasut piniartut atuarsinnaasut allassinnaasullu, atuartitsisarnerlu saniatiguinnaq
inuussutissarsiutaasimavoq, taamaattumillu piniartuuneq atuartitsinermik pingaarnerusimalluni.
Tiguinnakkatut ilinniartitsisut piniartuusariaqarsimapput, arlallillu oqaluttuarput, nalinginnaasumik
atuartoqarneq ajortoq sila ajunngikkaangat.

Nunaqarfiit ilaat atuarfiusartumik oqaluffeqarput, kisianni nunaqarfinni minnerusuni nalinginnaa-
suuvoq ajoqip tiguinnakkalluunniit illuani atuarneq ingerlanneqartarluni, apersorneqartullu ilaata
oqaluttuaraa: ”*Papikatsimi ajoqip illuani atuartarpugut, taanna ateqarpoq David Poulsen. Aamma
illumini naalagiarititsisarpoq, tassami Papikatsimi oqaluffeqannginnami*”. Ilaatigut oqaluttuarine-
qarpoq, niuertorutsip illuani atuartitsisoqartartoq, atuartitsiffiusinnaasumik peqanngikkaangat.

Inuusuttut Nunap Isuata eqqaani najugallit apersortissagaangamik qaammat ataaseq sivilisunerusu-
milluunniit Nanortalimmiittarput apersortinnissaminnut piareersaataasumik palasimit atuartinne-
qarlutik. Apersortinneq aamma Nanortalimmi pisarpoq, ilaquuttallu najuunniarlutik najukkaminnit

orniguttarput. Apersortinnerup kingorna atuarunnaartarput, meeraanermit inersimasuunermit ikaarsaartarput allatulli inersimasutut suliffissarsisiaqartarlutik. Nukappiaqqat aalisalerlutillu piniartunngortarput. Niviarsiaqqat ilaat nunaqarfimmini aalisakkeriveqaraangat tassani sulilersarput aalisakkerillutik tarajorterillutillu. Aalisagaqarluaraangat suleruluttarput nalinginnaavorlu ullormut sivisuumik sulisariaqartarnej. Allat kiffanngortarput, soorlu niuertorusikkunni. Niviarsiaqqat ikittuinnaat Qaqortumi juumuut ilinniarfianni atualersarput kingusinnerusukkut nunaqarfiit ilaanni juumuunngortarlutik.

Taamanikkut taamaallaat atorfillit meeraat aammalu meeqqat niuertoqarfimmiut efterskolemi atuarnissaminnik periarfissinneqartarput. Angutit apersorneqartut ilaat oqaluttuarput atuarfimmi angusaqarluartarsimallutik, palasimillu oqarfigineqartarsimallutik efterskolemi atuarnissaq periarfissaasoq. Angajoqqaavisali tamatumunnga itigartittarsimavaat angerlarsimaffimmi ikiortissatut pilersueqataasutullu atorniassagamikkit. Immikkulli oqaatigineqassaaq apersorneqartoq arnaq ataaseq Aasianni efterskolemi atuarsimammat. Taamanikkut meeqqat inuusuttullu assut angajoqqaaminnut naalattuusimapput siunissaminnullu atasumik namminerisaminnik aalajangiisinnaat. Taamaammallu oqaluttuarineqarpoq inuusuttut aningaasarsiuleraangamik, isertitamik annersaat angajoqqaaminnut tunniuttaritik.

Ataqatigiinneq

Apersorneqartut taamani inuuneq pillugu aperineqaraangamik akissutigigajuttarpaat tamarmik ajunngitsumik inuusimallutik. Ajornartorsiuteqaratik ullormiit ullormut inuusimapput, suut tamaasa namminneq isumagisarlugit. Paasissutissiisartup ataatsip oqaatigaa taamanikkut tamarmiullutik suliassaqartuaannarlutik, ullumikkullu nunaqarfimmi pissutsinut sanilliussilluni, aalisakkerivik matoqqasoq inuillu amerlasuut suliffissaaleqisut sulerinatillu nunaqarfimmi naparliinnartut.

Atukkalli pillugit itinerusumik apersorneqaraangamik arlallit aamma oqaluttuurtarput inuuniarneq ilaannikkut artornarsinnaasartoq, aammalu naalluteqarneq misiginikuullugu. Tamanna nappaamik atuisimanermit imaluunniit piniagassaaleqinermit pisimasinnaavoq, ilaannilu ukioq sakkortusinnaasarsimalluni.

Amerlasuut oqaluttuaraat piniartooq aalisartorluunniit pisaminik tikiussigaangat nunaqarfimmiut pisariaqartitsisut agguaassivigineqartartut. Oqaluttuani katersani taamaammat aamma oqaluttuarineqarpoq taamanikkut innuttaasut akornerminni ataqatigiinneq atugarisimagaat.

Nunap Isuata eqqaani najugallit nutsertinneqarnerat

Misissuinermit matumani qitiusumik sammineqarpoq Nunap Isuata eqqaani nutsertitsinerit tamatumunngalu tunuliaqutaasut, siuningaaniillu apeqqutissatsinnik allattuereersimalluta soorlu ima:

- Sooq nutsertitsisoqarpa?
- Kia aalajangerpaa nutsernissat? Namminneq qinigassinneqarpat – imaluunniit pinngitsaalineqarpat?
- Nutsertitsineq pinngitsaaliissutaasimappat, nuunnissaq pillugu pilersaarutiniq ilisimatinneqartarsimappat, nassuiaanneqartarsimappallu sooq nuussanersut?
- Nuunneq qanoq pisarsimava?
- Nuunnerit qanoq oqaluttuarineqarpat?
- Taamanikkut nutsertitsinerit ullumikkut qanoq isumaqarfigineqarpat?

Nunaqarfik Itilleq Nunap Isuata qeqtartaaniittoq 1944-mi inuerutitinneqarpoq, paasissutissiisartuttalu ataatsip tassani inunngorsimasup oqaatigaa ullua eqqaamallugu, tassaasoq 18. juni. Taassuma paasissutissiisartullu allap nalunaarutigaa, nuutitsineq ilisimatitseqqaarani pisimasoq. Kingullip pineqartup oqaluttuaraa angallat pajuttaataasartoq *Agpâraq* Itillimut aammalu asimioqarfimmut

Itilleq 1800-kkut naallugit inoqartuarsimavoq. 1893-mi niuertoruseqarfik pilersinneqarpoq, 1908-mili Sammisumut nuunneqartumik. Nunaqarfik atorunnaarsinneqarpoq innuttaalu 1944-mi nuunneqarlutik. Saavata tungaani takuneqarsinnaapput illukut, tunua tungaani takussaavoq illuaraq piniariartut najortagaat. Assiliisoq: Paarnannguaq Olsen.

avannarpasinnerusumiittumut Sammisumut tikissimasoq nioqqutissanik nassarani, kisiannili innuttaasunik piareersimanngitsunik ilisimasaqanngitsunillu aallerluni. Nunaqarfinnut taakkununga tikinnermi najugallit oqarfigineqartarsimapput, najukkaminnit massakkorluinnaq nuussasut. Taamani Itillimi inuit 100 missaaniittut najugaqarsimapput.

Paasisutissiisartut ilaat taamanikkut 17-nik ukioqarsimavoq pisimasullu eqqaamalluarlugit. Taamanikkut ileqqusut malillugit ilaqtutanilu Kitsissuni kipparsimasimapput. Pililluareerlutik ilaqtariit Nanortaliliarsimapput ilaqtattatik piliamik ilaanik pajullugit. Ilaqtattatik tikeraareerunikkit pilersaarsimagaluarput Itillimut uterlutik angerlarniarlutik, kisiannili Nanortalimmiinnermi nalaani paasisutissiisartup angutaa KGH-mi niuertorutsimit oqarfigineqarsimavoq Itillimi najugallit nuutinneqassasut, nunaqarfillu inuerutitinneqassasoq. Ilaqtariit taamaattumik Itillimut uteqqinngillat, kisiannili Nanortalimmut nuullutik kingornalu nunaqarfimminnut uteqqinngisaannarlutik. Paasisutissiisartuq oqaluttuarpoq Itillimut uteqqinnginnissartik assut nanertissutigisimallugu.

Paasisutissiisartup taassuma angutaa angaavalu angallammut pilersuisumut ilaatillugit kujammukartinneqarsimapput Itillimi najugallit sinneri aallugit. Angutaa angaavalu suliassinneqarsimapput illunik aserorterisussasut.

Piffissaq qaangiuttoq *Agpâraq* Itillimit uteqqippoq, inuillu Nanortalimmi umiarsualivimmukarput niuffiortarlutik. Angallat ulikkaavippoq, lastialuunniit ilaasunik inoqarluni. Paasisutissiisartuq oqaluttuarpoq: *Umiarsualiviliarpunga nunaqqatikukka niuffiorlugit: utoqqaat, inersimasut, meeqqat inuusuttullu!*, naggasiullugulu oqarluni: *Puigunngisaannassavara alianangaarmat!*. Ilaat Nanortalimmi nunassipput, allat avannamut ingerlaqqipput Qaqortup Narsallu eqqaani nunassilutik, ilaatigut Qaqortup qanittuaniittumut Eqalugaarsunnut, taamani 1920-kkut naalerneranni asimioqarfittut napparneqarsimasumut, tamassuma qanittuani aalisagaqarluarnera paasineqarmat. Taamaattumillu naatsorsuutigineqarsimavoq asimioqarfimmut nuuttut ajunngitsumik inuussutissarsiorsinnaalissasut.

Pinngitsaaliissummik imaluunniit nammineq piumassuseq malillugu nuunnerit pippat?

Itillimiit nuutitsineq apersukkanut amerlasuunut sunniuteqarsimavoq. Paasisutissiisartuq ataaseq oqaluttuar-poq arnaq Itillimeersoq oqaluttuortoq tusaasimallugu, pisimasup kingorna savat savaaqqallu pram-minut issoraanneqartut isigineq saperlugit. Misigisimasaminut assersuuppai, malugisimalersilluni uumasutut pineqarsimallutik umiarsuarmut ikiorartinneqaramik.

Paasisutissiisup ilanngullugu nalunaarutigaa, nuutitaasut arlallit pisimasoq assut aliasuutigisimagaat, assullu qaangeruminaatsis-simallugu. Paasisutissiisartuq alla oqaluttuarpoq,

ilaquttami ilaat oqaluttuarsimasut, Itillermiut nuunnertik assut aliasuutigisimagaat, nuunnerlu pinngitsaaliissutaasimasoq.

Paasissutissiisartooq alla Illukasimmi najugaqarnikoq oqaluttuarpoq, ullut ilaanni angallat pajuttaat nunaqarfimmut tikissimasoq. Isumaqarsimagaluarput pajulluni tikittoq, kisiannili oqartussat sinniisaat niusimavoq nunaqarfimmiullu nalunaarfigalugit allamut nuussasut. Paasissutissiisartooq taanna allallu Illukasimmut attuumassuteqarnikut oqaatigaat, taamatut pisoqarmat oqaatigisimanngikkaat sooq nunaqarfimminnit nuussanersut. Ilaqutariit Illukasimmiut arfineq pingasut Tasiusamut, Nanortalimmut Narsarmijinullu nuussimapput. Paasissutissiisartup ilaqtai umiaasami issimallutik pilersuisumut *Kumak*-mut kalitillutik Nanortaliliarsimapput. Ilaqutariit kingorna Tasiusamut nuupput, paasissutissiisartup ataataa nammineq akilikkaminik illuliorpoq.

Charlotte Johansen, Nanortalik. Assiliisoq: Paarnannguaq Olsen.

Paasissutissiisartooq alla oqaluttuarpoq nammineq paasitinneqarsimalluni, Nuup, Sammisup, Anorliuitsup nunaqarfiillu allat pilersoruminaannerat pissutaaqataasimasoq nunaqarfiit matoorarneqarnerannut. Pissutaasoq alla pingaaruteqartorli tassaavoq taamanikkut Narsami raajaleriffimmi 1949-mi sananeqalersumi 1952-milu atorneqalersumi sulisussanik pisariaqartitsineq, ilaatigullu Nuummit

nuuttut amerlanerit nuuffigisaat. Paasissutissiisup taassuma Narsamut tikeraarnermini paasisimavaa, nuuttut tikinnerminni illussaqaartinneqarsimasut.

Paasissutissiisartoq alla oqaaseqarpoq nuutitsinerit pitsaaquteqarlutillu pitsaannequteqartut.

Pitsaannequtit ilagaat piniartut siornatigut ilisimalluakkaminni piniarfeqarsimasut avatangiisinillu ilisimaarinnilluartut, sumiiffinnut allanut ilisimanngisaminnut nuutinneqarsimaneri. Piniarfitoqqa-
mini ilisimavaat piniagassat sumiinersut. Aammattaq ilisimavaat sumut qimaasinnaallutik navia-
nartumik pisoqalersillugu, soorlu tassangaannaq silarlulersillugu. Allanut nuunnermi piniartut
sannginnerulerput, ilaqtariit akulikinnerusumik piniagassatigut pisassaalatsinermik eqqorneqarta-
lerput, nerisassaaleqinermik piitsunngornermillu kinguneqarsinnaasumik. Pitsaaqutitut paasissu-
tissiisartup oqaatigaa, inuit ilaat suliffeqalernermik periarfissinneqartartut, aammalu assersuutiga-
lugu napparsimaviup atuarfiullu qanigisaanni najugaqarfittaarneq.

Hedvig aamma Paulus Benjaminsen, Aappilattoq. Assiliisoq: Magdalene Møller.

Paasissutissiisartoq alla oqaluttuarpoq ataatani piniartorsuusimasoq, allamulli nuunnermi kingorna piniagassaaleqineq ajornartorsiutigilersimagaa. Taamaattumik ilaqtariit nuunnermi kingorna atugarliulerput. Paasissutissiisartorli ataaseq allanut akerliulluni oqarpoq, nunaqarfinit nuutitaasut

nuunnissartik sioqqullugu ilisimasimagaat nunaqarfitsik inuerutinneqassasoq. Nunaqarfiit ilaat pisortat aalajangigaannik inuerutinneqarput, aammali nunaqarfiit ilaanit nammineq piumassuseq naapertorlugu nuussimallutik. Taassuma isumaa malillugu Narsamut nuuttut sumiginnarneqarsimannigillat, suliffissuarmili sulilernissaminnik neqeroorfigineqarput, aammalu nuunneq nammineq piumassuseq malillugu pimmat aliasuttoqarsimannigilaq. Paasissutissiisartoq taanna nalunaarpoq assersuutigalugu nunaqarfinni najugallit qinigassinneqarsimasut sumut nuukkusunnerlutik, arlallillu Aappilattumut Narsarmijnullu nuukkusussimapput. Aamma pilersaarutaasimagaluarpoq Aappilattup inuerutinneqarnissaa, kisiannili nunaqarfiup allanit nutserfigineqarnera innuttaasullu akerliunerminnik takutitsinerisa kingorna oqartussat pilersaarutigigaluartik tunuartiinnarsimavaat. Paasissutissiisooq kingulleq eqqaassannigikkaanni apersorneqartunit nalinginnaasumik isumaqarfigineqarpoq, nutsertitsinerit pinngitsaaliilluni piviusunngortinneqarsimasut aammalu innuttaasut ilisimateqqaarnagit tamakku pisimasut. Paasissutissiisut isumaqarput pisortat nassuiaateqarsimannigitsut sooq nutsertitsisoqarnersoq. Nunaqarfinnik taaneqartunik inuerusaaneq taamaattumik inunnut amerlanernut misigisaavoq nuanniitsoq, amerlasuunullu suli misigissutsikkut attorneqaataasartoq.

Nuuttunik naapitsineq

Nunaqarfinnik inuerusaaneq nunaqarfinnullu allanut nutserneq ataasiaannarluni pinngilaq, kisiannili ukiut arlallit ingerlaneranni pilluni. Aammattaaq nutsernertut assigiinngitsut pissutaaqataapput. Inuit ilaat nuuttariaqarput oqartussat aalajangiinerat pissutigalugu, allalli nammineq aalajangikkaminnik nuullutik. Kingulliullugu taasami pissutaasinnaavoq nunaqqatit allamut noorarnerat, taamaallillunilu nunaqarfik inuerutitilerluni, imaluunniit nuunneq napparsimanermik pissuteqarsinnaavoq nunaqarfimmilu allami pitsaanerusumik passunneqarnissamik periarfissarissaarnerulluni. Aamma inuussutissarsiornikkut periarfissanik allanngortoqarnera pissutaasinnaavoq. Assersuutigalugu paasissutissiisooq ataaseq oqaluttuarpoq, ataatani inuusukkunnaarluni kisimilu ilaqtaminik pilersuiniarnera ajornarsimmat ilaqtariit Aappilattumut nuussimasut, tassani aalisakkeriveqarmat. Aalisarneq piniartuunermit artornanniginnerummat aammalu aalisarneq siuariartormat, ataataa isumaqarsimavoq taamaasilluni ilaqtanik pilersorluarnerusinnaassallugit. Pissutsit assigiinngitsut aamma sunneeqaataasarpud nuuffimmi nutaami qanoq sungiussisimalernermut, aammalu nuunnermut atatillugu ajornartorsiutit qanoq aaqinneqarsimanerint. Minnerunngitsumik illussaqaarniarneq pillugu. Nuuffimmi ilaqtallit illutaarnissamik tungaanut ilaqtaminni najugaqartarput. Nuuttut ilaat aamma illuliornerminni ilaqtaminnit ikinngutiminnillu ikiorneqar-

tarput. Nuuttut ilaat aningaasanik atortinneqartarput, nuuffimmini illuliornissaminnut atortussanik pisinissamut atugassanik, allat aamma nunaqarfikuminni illumik qisuttai nassarlugit nuuttarsimapput, nutsertut tamatigut suliffissaqarnissamik ajornartorsiuteqartarsimangillat. Angutit ilaat piniarnermik inuussutissarsiuteqarnertik ingerlatiinnartarsimavaat, soorlu nunaqarfimmi qimataminni taamaattuusimallutik, nutsertulli ilaat inuussutissarsionertik allangortissimavaat aalisartunngorlutik. Ukiup ingerlanerata ilaani aammattaaq angutit arnallu aalisakkerivinni sulisinnaasarsimapput, aalisakkat tunisat suliaralugit. Tamatumunngattaaq atatillugu Narsamut nuuttunut immikkut ittumik pisoqarsimavoq, tassami nuutitsinermut pissutaarpiarsimammat raajaleriffittaami sulilernissaat.

Nutsertut nuuffinnittaani tikilluaqqusaanerit assigiittarsimangilaq, ilaat oqaluttuarput tikilluaqqu-saasimallutik, aammattarli oqaluttuortoqarpoq nutsertut ammut isiginiarneqartarsimasut. Ajunngitsumilli tikilluaqqusaaneq nalinginnaanerusimavoq. Paasissutissiisut assersuutitnik taasagarput, nutsertut sullerissutut isigineqartarlutik, aammalu arnat ilaat mersullaqqissutut ilisimaneqalersimallutik. Nunap Isuata eqqaani nutsertut, assersuutigalugu Nuummit Aappilattumut nuuttut ilaqaqarsimapput imaluunniit ilisarimasaaqarsimapput, taamaammallu nuuttunut ajornartorsiutitnik kinguneqarsimagani.

Avannarpassinnerusumut soorlu Narsamut Igalikumulluunniit nuuttut tassani ilaqaqaratillu ikinnguteqarsimangillat, taamaattumillu isumaqatigiinnginnernik pisoqartarsinnaasarsimalluni. Paasissutissiisut ilaat nutserfinni najugaqarsimavoq oqaluttuaraat, inuit nuuttut ajunngitsumik tikilluaqquneqartarsimasut, taamaattorli aamma assersuutissaqarluni, nutsertut aamma annagiatut isigineqartarsimasut, allat piinik iluaqutissarsiortutut. Nuussimasooq ataaseq apersorneqartup misigisimavaa qinngasaarneqartarluni, tassami nammineq asimioqarfimmeersuugami.

Eqqaamasat najoqqutassiatut atorneri

Oqaluttuarisaanermi pisimasunik allaaserinninnermi ajornartorsiutaasinnaavoq inuit eqqaamasat tunngavigissallugit, ingammik pisimasut ukiut 60-sit 70-silluunniit qaangiuttut pisimagaangata, soorlu tamanna pisoq Nunap Isuata eqqaani nunaqarfimmi inuusaaneq sammitillugu. Naak inuit pisimasumi akuusimagaluarlutik, pisimasut ilaat puigorsimasinnaavaat, imaluunniit kukkusumik eqqaamasaaqarsinnaallutik. Taamaasilluni pisimavissunik naliliinermi assigiinngitsunik kinguneqartitsinnaasunik. Matumani assersuutigalugu apeqqummi inuit nutsertitsinissamut pilersaarutit pillugit ilisimatinneqarsimanersut ilisimatinneqarsimangitsulluunniit. Ataaseq oqaluttuarpoq inuit

tamatuminnga ilisimatinneqarsimasut, amerlanerilli oqaluttuarput nutsertitsinerit ilisimatitseqqarani pisimasut. Matumani aamma isiginiarneqartariaqarpoq paasissutissiisartut amerlanerit taamanikkut meeraasimammata, aammalu imaassinnaavoq angajoqqaavisa meeqqatik ilisimatittarsimannikkaat qanoq pisoqarnissaanik, pisussamut ilisimaqarsimagunik. Paasissutissiisartut arlallit aamma oqaluttuarput, pisoq oqaluuserineqartarsimanngitsoq, pisulli nipangiutiinnarneqartarsimasut.

Nummi najugaqarnikut taakkulu kinguaavisa nunaqarfiusimasoq eqqaaniarlugu sanningasuliisimapput. Sanningasut taamaattut nunaqarfiusimasuni Nunap Isuata eqqaaniittuni aamma napparneqarsimapput. Assiliisoq: Einar Lund Jensen.

Taamaattorli aamma inuit eqqaamasaat atussallugit pitsaaquteqarpoq oqaluttuarisaanermi pisimasunik misissuissagaanni. Inunnik oqaloqateqarnermi paasissutissat pissarsiarineqarsinnaapput najoqqutassiatut allattugaatini atorsinnaasagaluani allaqqanngitsuni, aamma inuit nammineq oqaluttuaat takorluuisitsilersinnaapput taamani inuunertik imaluunniit taakku avatangiisiisa qanoq misigisimaneraat. Inunnik Nunap Isuata eqqaani najugalinnik oqaloqateqarnitsinni assersuutigalugu paasivarput qanoq amerlatigisut 1951-mi mæslinngernerup ilaqutariit eqqorsimaneraat. Aammattaaq qularnaarlugu paasissutissanik pissarsivugut inuit sumut nuussimanerinek,

assersuutinillu pissutsinut qanoq ittunut nuussimanersut, aammalu nuuttussanngornertik qanoq tiguisimeraat.

Apersuilluni misissuinermi paasissutissiisartut tamangajammik taamani Nunap Isuata eqqaani najugarnertik ajunngitsumik eqqaamasaqarfigaat. Naak nassuerutigineqaraluartoq ilaanneeriarluni ajornartorsiortoqartartoq, nalinginnaasumik isumaqarfigineqarpoq 1930-kkunni 1940-kkunnilu inuuneq ajorsarfiusimanngitsoq, aammalu inuit inoqatiminnik pisariaqartitsisunik ikiuisarsimasut neqinik, orsumik aalisakkanilluunniit. Tamanna taamani allattukkanut najoqqutassianut amerlasuunut paarlattungavoq, assersuutigalugu nakorsanit niuertorutsinillu nalunaarusianut sanilliullugu.

Taakku pissutsit allaaseraat assut piitsuusoqartoq, illoqarniarnikkut atukkat ajortuusut aammalu innuttaasut akornanni assut nappaalaneqartoq. Taamaattumik naleqquttuusaaq assigiinngitsunik isumaqarnerit tamakku nalilersuiffigalugit misissorneqartariaqartut nassuiarlugillu taamani pissutsit atukkat misissuisoqaraangata aamma najoqqutassiat tamaasa akulerunneqaraangata. Kisianni pingaaruteqarluinnarpoq innuttaasut nammineerlutik oqaluttuarnerat aamma tunngavigalugu oqaluttuarisaanermik ilisimasaqarnissarput, taamaalilluta oqartussat oqariartuutaat kisiisa tunngaviginagit.

Eqikkaaneq

Ikittuinnaat ukiut 1900-t aallartinneranni Nunap Isuata eqqaani atukkat pillugit allaaserinnissimapput. Tamakku ilagaat Adam Simonsen (1925-2006), taanna Narsarmijiini inuusimavoq alliartorlunilu. Taassuma eqqaamasalikkersaarluni oqaluttuaraa inuit qanittoq tikillugu qanoq inuusaasitoqaq malillugu inuusimanerannik, assersuutigalugulu aasap ilarujussuaq Kitsissuni natsersuarniarlutik kipparsimasarnerat, aammalu upernaakkut ilaatigut aalisakkanik kuanninillu ukiumi atugassaminnik pilisarnerat. Aammalu piniartut akuttunngitsumik qaannamik tunumut uiartarnerat avannamut Kangerlussuatsiaq tikillugu puisinniarniarlutik. Adam Simonsen aamma oqaluttuarpoq, piniartuulluni inuussutissarsiorneq navianartuusooq, aammalu piniartut amerlasuut qaannamik angalatillutik ajunaartarsimasut.

2010-mi apersuilluni misissuinermi paasissutissat pissarsiat uppernarsarpaat Simonsen-ip qanga inuuneq pillugu allaaserinninnera. Tamatumunnga atasumik inuit ataasiakkaat pillugit paasissutissanik assigiinngitsunik taakkulu misigisimasaannik saqqummiivoq, taamani pissutsinik pisimasunillu ilisimasaqarnerulernermut tapeeqataasinnaasunik, taamani pisimasut ullutsinnut suli sunniuteqartarput. Pisut ilaat Nunap Isuata eqqaani innuttaasut amerlanerpaat taamani misigisimasaat

tassaavoq nunaqarfimmut allamut nuunneq, tamanna nammineq piumassuseq pisimangikkuni oqartusanilluunniit pinngitsaaliineq tunngavigalugu pisimappat.

Apersorneqartut amerlasuut oqaatigaat nuunneq ajornartorsiutitaqartoq, sooq nuunnissartik pillugu naammaginangitsunik ilisimatinneqarsimallutik, aammalu nunaqarfitsik qimattussanngoramikku tamanna aliasuutigisimagitsik. Aammattaaq allamut nunassinneq atugarisatigut ajornartorsiutinik nassataqarsinnaasarpoq, minnerunngitsumik nutaamik illussarsiniarnermi. Tamatumunngali atasumik oqaluttuarnertit ersersippaat nutaamik nunassifinni nalinginnaasimasoq ajunngitsumik tikilluaqquneqartarsimasut, tamanna inunnit ilisimariikkat nunaqarfiini qanittuni inissisimasuni pisimappat, imaluunniit inuit ilisimangisat nunaanni pisimappat.

Aappilattup pulammagiaa. Assiliisoq: Anthon Møller.

Toqqammavigisat:

Ibsen, Paul & P.P. Svestrup: Den erhvervsmæssige udvikling i Julianehaab Distrikt 1899-1939. Meddelelser om Grønland, Bd. 131 (7). København 1942.

Rendal, Grethe (red.): Breve 1946-1950. Distriktslæge Jørgen Rendal, Nanortalik. (saqqummiunneqanngillat)

Simonsen, Adam: Qavappiaat akornanni meeraanera. Atuakkiorfik, Nuuk 1996.

Naalagaaffiup allagaasivia:

1849-1912: Direktorat Kgl. Grønlandske Handel, Bogholder- og Korrespondancekontor: Skematiske indberetninger fra kolonierne til direktionen

1912-1947: Grønlands Styrelse, Hovedkontoret: Skematiske indberetninger fra kolonierne til direktionen.

Apersuinerit 23-t ingerlanneqarput, apersorneqartullu arfineq marluk Nanortalimmi najugaqarput, pingasut Narsarmijiini, tallimat Aappilattumi, sisamat Qaqortumi, marluk Igalikumi marlullu Narsami. Paasissutissiisullu allap ataatsip Kalaallit Nunaata Radioani radiukkut aallakaatitamut innersuussivoq, ilaatigut nammineq oqaluttuaralugu Nunap Isuata eqqaanit Narsamut nuussimaneq pillugu, aammattaaq taassuma paasissutissiisutai misissuinermit matumunnga ilanngunneqarput. Apersorneqartut ilaat illoqarfinni taaneqartuni najugaqartarsimapput. Paasissutissiisut qulit nutser-titsinermut toqqaannartumik eqqorneqarsimapput, allallu 14-t assigiinngitsutigut tamatumunnga ilisimasaqalersimallutik.

Apersorneqartut ullumikkut Aappilattumi, Narsarmijiini, Nanortalimmi, Qaqortumi, Igalikumi Narsamilu najugaqarput, sumiiffiit taaneqartut tamarmik 1940-kkunni 1951-milu Nunap Isuata eqqaani nunaqarfinit inuerusakkanit nutserfigineqarsimapput.

Ataani taaneqartut qutsaviginiarpavut, taakku paasissutissiisutaat allaaserisami matumani tunngavigineqarmata:
Nanortalimmit: Charlotte Johansen, Seth Siegismundsen, Henrik Kielsen, Andreas Kristoffersen, Andreas Levisen, Charlotte Poulsen aamma Jeho Semsen
Aappilattumit: Hans Levisen, Lars Isaksen, Marie Petersen, Paulus Benjaminsen aamma Hedvig Benjaminsen.
Narsarmijiinit: Henrik Enoksen, Jakobine Enoksen aamma Sofie (Naja) Andreassen
Qaqortumit: Gerda Søvndahl Pedersen, Marie Lise Poulsen, Dorthe Mortensen aamma Marianne Lund
Igalikumit: Bodil Tapera Egede aamma Moortat Simonsen
Narsamit: Joel Isaksen, Agnethe Nielsen aamma Tabia Jørgensen.